

Kratak pregled povijest pavlina s osvrtom na njihovo djelovanje u Križevcima

TOMISLAV BOGDANOVIĆ

Koruška 51

HR-48260 Križevci

tomislav.bogdanovic@kc.t-com.hr

Pregledni članak

Review article

Primljeno/Received: 25. 10. 2010.

Prihvaćeno/Accepted: 10. 12. 2010.

U izlaganju ću prikazati povijest, djelovanje i kulturnu važnost pavlina. Prvi je dio posvećen općoj povijesti Pavlinskoga reda. Usmjerit ću se na prve promicatelje reda (pustinjaci) kao i na njihovo organiziranje do osnutka, a onda i priznanje od Crkve i rimskoga pape. Iz burne pavlinske povijesti izdvojit ću tek njihov progon od Osmanlija te borbu protiv protestantizma i crkvenih reformama Josipa II. Pri završetku ovoga dijela izlaganja usredotočit ću se i na obnovu Pavlinskoga reda nakon njegova ukinuća 1786. godine.

U sljedećemu dijelu izlaganja prikazat ću svakodnevni život pavlina. U tome ću se dijelu baviti zadatcima, regulama i ciljevima Pavlinskoga reda. Posebnu ću pozornost pritom posvetiti osnovnoj djelatnosti, zatim načinu života u samostanima te doprinosu pavlina u gospodarstvu, kulturi, obrani i politici onih zemalja u kojima su djelovali.

Dio izlaganja posvetit ću dolasku i povijesti pavlina u Hrvatskoj. Njihovu povijest u hrvatskim krajevima pratit ću od 1244. godine, dakle od osnutka prvoga pavlinskoga samostana u Dubici, pa sve do danas. Dakako spomenut ću i ostale pavlinske samostane u Hrvatskoj, a napose njihovo osnivanje i sudbinu u vrijeme osmanlijskoga prodiranja. Isto ću tako pozornost usmjeriti i na širenje i jačanje Pavlinskoga reda tijekom 17. i 18. stoljeća pa sve do njegova ukinuća dekretom cara Josipa II. Također ću opisati pokušaje i tijek obnove Pavlinskoga reda u Hrvatskoj. Naime život i djelovanje pavlina vezano je uz njihove samostane. Neki od samostana, primjerice Kamensko (Karlovac), zatim Sv. Petar u Šumi (Istra), onda Svetice (Ozalj) te samostan u Posedarju, djeluju i danas. Podsjećam da od samostana koji više nisu u funkciji, ili pak više nisu pavlinski, ponajprije treba istaknuti samostane u Lepoglavi, Dubici i Remetama.

Važno je naglasiti da su pavlini bili prisutni u crkvenim, kulturnim i društvenim djelatnostima. U izlaganju ću spomenuti one pavlinske redovnike koji su, primjerice, kao kipari, slikari, pisci, povjesničari, profesori i biskupi svojim djelovanjem ostavili najdublji trag.

Izlaganje ću završiti kratkim prikazom povijesti pavlinskoga reda u Križevcima. Usmjerit ću se na njihov dolazak u Križevce te na njihovo osnivanje samostana, a potom i gimnazije. Pritom ću istaknuti one koji su među njima bili najcjjenjeniji, pri čemu ću navesti i područje njihova rada.

Ključne riječi: pavlini, sv. Pavao, povijest, samostani, kultura, Lepoglava, sveučilište, Križevci, gimnazija

1. Osnutak i pregled povijesti Pavlinskoga reda

Pavlini su katolički crkveni red, isprva pustinjački, a zatim samostanski, koji su svojim radom ostavili dubok trag u povijesti, posebice kod naro-

da među kojima su djelovali. Gradili su samostane i crkve, otvarali učilišta, promicali znanost i umjetnost te tako pridonosili kulturi Europe.

Drevni su pustinjački red Crkve, a njihova povijest seže još od staroga zavjeta. Idejnim osni-

vačem smatra se sveti Pavao Tebanski.¹ Prognan od cara Decija sv. Pavao Tebanski odlazi u pustinju, gdje do kraja života živi isposnički, u samoći i kontemplaciji. Oko njegova nasljednika svetoga Antuna Opata okupljaju se monasi, hezihasti i eremiti. Nastanjuju se po pustim krajevima, otocima, šumama, oazama i pećinama. Postupno su se okupili u organiziranije i naprednije zajednice s opatom na čelu. Takvo organiziranje monaštva u srednjoj Europi zamjećuje se tek u 9. stoljeću.

Na području današnje Mađarske i Hrvatske još na početku 13. stoljeća živjele su povećane skupine pustinjaka izvan zajednice i bez pravila. Raštrkane skupine pustinjaka okupio je bl. Euzebij Ostrogonski.² Zajedno sa svojim prvim sljedbenicima, Benediktom i Andrijom, bl. Euzebij Ostrogonski gradi samostan sv. križa na gori Pilišu te novoosnovanoj katoličkoj obitelji daje ime Pustinjaci sv. križa. Svoju je zajednicu 1215. godine ujedinio sa zajednicom pečuskoga biskupa Bartolomeja, odnosno pavlinima sv. Jakova na gori Patachu pokraj Pečuha. Monasi su na prvome općemu pavlinskome sastanku za poglavara izabrali Euzebiju, a za svojega zaštitnika izabiru sv. Pavla Tebanskoga.³ Na ostrogonskoj sinodi sv. Euzebij predstavlja svoju zajednicu, a 1262. godine ide s braćom u Rim po odobrenje reda od pape Urbana IV. Euzebij se oko odobrenja koristio prijateljstvom sa sv. Tomom Akvinskim, koji mu pomaže da bude primljen u audijenciju kod vrhovnoga poglavara Crkve. Dana 20. siječnja 1270. Euzebij umire, a poglavar reda postaje Benedikt I.

Velika Euzebijeva želja bila je ustrojavanje pavlina prema regulama sv. Augustina.⁴ Regulu je novomu Pavlinskomu redu potvrdio, za svojega

dolaska u Ugarsku, legat altere pape Klementa V. kardinal Gentilis de Monte Florido dekretom *Qui saecularia* 13. kolovoza 1308. Uz pravila sv. Augustina trebalo je izraditi redovničke ustanove, što je i učinjeno za uprave poglavara Lovre. Pavlinski red svečano je potvrđen za sve krajeve i sva područja gdje je bilo pavlinskih zajednica bulom *Per sancte contemplationis studium* koju je objavio papa Ivan XXII. u Avignonu 16. studenoga 1328. godine. Potvrdu su obnovili svojim bulama pape Klement VI. i Urban V.

Na početku 14. stoljeća pavlini broje gotovo 3000 redovnika i približno 300 samostana i rezidencija.⁵ Bili su rašireni po Njemačkoj, Francuskoj, Portugalu, Austriji, Hrvatskoj i Ugarskoj, a pridružuju im se i pustinjaci iz Palestine i Egipta. U 15. stoljeću pavlini imaju čak osam provincija, od kojih dvije u Hrvatskoj. U Ugarsko-Hrvatskome Kraljevstvu i Poljskoj pavlini postaju nacionalni redovi prihvaćeni od biskupa i naroda.⁶ Red se često naziva i elitnim zbog prosvjetiteljskoga, gospodarskoga, kulturnoga i političkoga djelovanja. Povremeno su pripadnici reda obnašali visoke crkvene i političke dužnosti: bili su priori, provincijali, generali Reda, biskupi i banski namjesnici, pa i kraljevski savjetnici. Plemstvo je za uzvrat izdašno darivalo pavlinske samostane. Veliki prijatelj i zaštitnik Pavlinskoga reda bio je i hrvatsko-ugarski kralj Ludovik I., koji je 1352. godine dao sagraditi samostan Márianosztra, u kojemu su izobrazbu stjecali ne samo mladi pavlini, nego i sinovi knezova i kraljeva. Papa Klement VI. dao je pavlinima povlasticu 1352. godine da mogu ispovijedati podložnike i dijeliti sakramente, a papa Martin V. dopustio im je propovijedanje 1418. godine. Od 1401. godine dopuštanjem pape Bonifacija IX. pavlini vrše izobrazbu na bogoslovskim studijima sveučilišta u Beču, Krakovu, Parizu i drugdje.⁷

U burnoj povijesti zabilježeni su veliki progoni pavlina koji su ih zamalo uništili. Prvi i

1 Smatra se da je sv. Pavao Tebanski (228. – 343.) prvi pustinjač i začetnik kršćanskog anahoretizma, tj. neorganiziranoga redovništva. Rimski je sabor pod papom Celazijem I. godine 494. Pavla iz Tebe proglasio svetim. Život sv. Pavla opisao je sv. Jeronim, naučitelj Crkve, u doba između 357. i 379. godine u mjestu Chalsisu kod Antiohije.

2 Radi pustinjačkoga života odrekao se ostrogonskoga kanonikata i pridružio se pustinjacima u gorju Pilišu. Smatrao je svojim životnim ciljem ustrojavanje zajedništva skupljenih pustinjaka prema pravilima sv. Augustina.

3 Red nosi ime po sv. Pavlu Tebanskome Red braće sv. Pavla prvoga pustinjaka (lat. *Ordo fratrum S. Pauli primi eremitaе*).

4 Glogović, Marko, *Pavlini u povijesti: između monaštva i apostolata*, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, str. 95. – 105., na str. 98., Zagreb, 1993. Regule biskupa pisane su ovim redom: Bartolomej Pečuški 1215. g., Pavao Vespremski 1263. g. i Andrija Egerski 1297. g.

5 Glogović, Marko, *Pavlini u povijesti: između monaštva i apostolata*, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, str. 95. – 105., na str. 100., Zagreb, 1993.

6 Do početka 15. stoljeća u Hrvatskoj i Slavoniji pavlini su osnovali dvadesetak samostana.

7 Sekulić, Ante, *Pregled povijesti pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 31. – 38., na str. 34., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

najstrašnji počinje 1526. godine nakon bitke na Mohačkome polju. Osmanlije su, osvajajući Ugarsku, mučki ubili oko 2000 pavlina i spalili do temelja 150-ak samostana, uništili mnoge knjižnice, arhive, umjetničke i povijesne vrijednosti. Velik dio redovnika odlazi u Poljsku ili na zapad Europe. Pavlini iz Portugala odlaze s drugim misionarima u Latinsku Ameriku i ondje stvaraju nove zajednice. Nakon osmanlijskih progona u srednjoj Europi opstalo je tek desetak samostana. U Hrvatskoj srednjega vijeka ostala su samo dva samostana, u Crikvenici i Novome Vinodolskome, a bolja situacija nije bila ni u Slavoniji. Pavlini su također teško stradali i u sukobima luterana i katolika. U tim vjerskim sukobima najteže su bili pogođeni samostani u Mađarskoj (Tokay, Diósgyőr, Sajólad i dr.). U 17. stoljeću počinje ponovni veliki uspon pavlina praćen obnovama i mnogim reformama.

Za život pavlina u Habsburškoj Monarhiji važno je razdoblje vladavine Marije Terezije (1740. – 1780.) i njezina sina Josipa II. (1780. – 1790.) koji su svojim prosvjetiteljskim apsolutizmom promijenili i usmjerili zbivanja u srednjoj Europi. Donijeli su brojne uredbe i reforme, a za pavline je presudan dekret od 7. veljače 1786. godine kojim je Josip II. ukinuo Pavlinski red. Odluka o ukinuću bila je kratka. U tekstu o razlozima ukinuća pavlinskoga reda pisalo je: popustila je stega u pavlinskim samostanima u Ugarskoj (disciplina *Claustris in Ordine Paulinorum per Hungariam, eiusque Provincias percitus deflexerit*) pa se ukida Red u svim carskim pokrajinama, sva dobra njegova pripadaju vjerskoj zakladi, a članovi Reda, ako su prikladni, neka se uključe u škole ili pak dušobrižništvo, ako pak ne, onda neka se umirove.⁸

Ukinuće Reda preživjela su dva samostana u Poljskoj: Jasna Gora u Čenstohovi, jer se samostan nalazio u dijelu Poljske pod ruskom okupacijom, i samostan u Krakovu.⁹ Iako je samostan u Krakovu bio u sastavu Monarhije, gradski su oci uspjeli isposlovati dopuštenje da taj samostan ostane. Čitavo jedno stoljeće, odnosno do 1918. godine i ujedi-

njenja Poljske, broj redovnika bio je ograničen *numerus clausus*. Ujedinjenjem Poljske Red se počeo slobodno širiti i djelovati. Vraćao se u samostane koje je Josip II. ukinuo, a između dvaju ratova uspješno se obnavlja Red u raznim europskim zemljama. Poljski su pavlini uspjeli preživjeti i komunizam, za razliku od crkvenih redova u Mađarskoj, Češkoj i Slovačkoj, gdje su komunisti zaustavili obnovu.¹⁰ Godine 1979. broj pavlina kretao se oko 300 redovnika u više od 20 samostana.

Danas je u Poljskoj najveći broj pavlina, a izvan Poljske postoje još u Sjedinjenim Američkim Državama, Mađarskoj, Njemačkoj, Austriji, Slovačkoj, Češkoj, Južnoj Africi, Italiji i Hrvatskoj. Generalna se uprava pavlina nalazi u poljskome nacionalnome svetištu Crne Gospe u Čenstohovi, odakle je i krenula obnova hrvatskih pavlina 1972. godine.

2. Život pavlina i temeljne točke u nauku vjere

Monaštvo je oblik redovništva koji slijedi odvojenost od svijeta, strožu askezu, duhovnost i kontemplaciju. U kršćanstvu je monaštvo nastalo u 4. stoljeću u egipatskoj pustinji i poprimilo dva oblika: pustinjački (eremitizam) i život u zajednici (cenobitizam).¹¹ Pavlini isprva spadaju u pustinjački red ili anahorete (*grč.* koji se povlači). Poslije su uspostavili samostanske zajednice u kojima su njegovali kontemplaciju kao bitnu značajku redovništva.¹² Život su u samostanima pavlini uređili i ustrojili prema pravilima svetog Augustina. Na čelu svake zajednice bio je prior (vikar). Skrbio se je o osobama u zajednici te o samostanskim dobrima. Imao je svoje savjetnike i zamjenike, a od ostalih služba u samostanu valja istaknuti: sakrista, propovjednika, ekonoma, učitelja novaka itd.¹³

Geslo reda, uz onaj poznati *ora et labora*, bio je i *solus cum solo Deo*, što znači »sam sa samim

⁸ Isto, str. 38.

⁹ Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlinskog reda*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 13. – 17., na str. 17., Zagreb, 1995.

¹⁰ Isto, str. 14.

¹¹ <https://enciklopedija.carnet.hr/natuknica.aspx?l>

¹² Sekulić, Ante, *Svakidašnji život pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 361. – 356., na str. 361., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

¹³ Isto, str. 361.

Bogom«. Redovnici su život provodili u strogoj pokori i molitvi. Često su postili, a redovničke uredbe tražile su šutnju. Duhovni je muk vladao samostanom od predvečerja do jutra. Prema već spomenutim uredbama čin pokore bio je i bičevanje, ljubljenje nogu subraće, prostracija,¹⁴ klečanje raširenih ruku i sl.¹⁵ Jednoličnost i strogoću života razbijali su dani veće opuštenosti, primjerice proslave imendana poglavara i slična slavlja u zajednici. Pavlin je, kao i svaki drugi redovnik u samostanskoj zajednici, imao svoj dnevni red kojega se morao držati, jasno određene dužnosti i službe koje je morao obavljati.

Razvoj Pavlinskoga reda veže se uz feudalizam. Prvi su samostani darovnicama i oporkama stekli velike posjede i brojne kmetove i tako se uzdržavali. Pavlini su organizirali svoje samostane kao uzorna gospodarstva, što je bilo poticajno i za njihove kmetove i za okolno stanovništvo. Iako su imali samostane izvan naselja u osamljenim krajevima, pavlini su se brinuli o putnicima i hranili ih; to je bio važan dio njihova rada, osobito u početnim godinama. Zahvaljujući baš pavlinima, voćarstvo su i vinogradarstvo kao gospodarske djelatnosti od starine bili razvijeni na hrvatskome selu. Svoje su kmetove podučavali boljoj obradi zemlje, koje sjeme donosi veći plod i kako se sigurno čuva urod: sjeme, hrana i vino.¹⁶ Redovnici su stanovali pojedinačno u svojim skromno opremljenim sobicama (ćelijama), a oko samostana bili su zasađeni veliki vrtovi koje su redovnici sami obrađivali. Bez dopuštenja samostanskoga poglavara pavlin nije smio napuštati redovničku kuću, nije smio posjedovati ni primiti novac niti dragocjenosti. Novicijat za novake traje godinu dana, a za časnu braću dvije godine. Ondje pavlin produbljuje svoje zvanje i priprema se za redovnički stalež. Pavlini prije svega ljube molitvu i meditaciju.

Od godine 1342. smeđosivi habit zamjenjuje se današnjim bijelim s tunikom, škapularom,

kukuljicom i krunicom.¹⁷ Za bijeli su se habit odlučili zbog dotadašnjega identificiranja pavlina s hereticima »pustinjacima« koji su nosili isto odijelo. Redovnici poštuju bijeli habit koji smatraju vrlo važnim u općemu redovničkom životu. Habit je svjedočanstvo posvećenosti duha i dokaz spremnosti da se u takvu duhu i živi.¹⁸ Pavlini su obvezni na nošenje habita u svim prilikama, osobito izvan samostana.

Pavlini su u povijesti imali svoj vlastiti časoslov, brevijar, ceremonijar i molitvenik. Sveti se Pavao štovao i bio kalendarski zapisan sve do 18. stoljeća, kada su kardinali Bellarmino i Baronius izričito zahtijevali od crkvenih ustanova da se blagdan i ime Pavlovo uklone iz kalendara i brevijara jer su sumnjali u njegovo postojanje. Danas se sveti Pavao ponovno časti i slavi 15. siječnja.

Osnovne su djelatnosti pavlina utvrđene još u *Konstitucijama*: gajenje kontemplacije u samoći i ljubav prema liturgijskoj molitvi, radin i siromašan život te apostolska gorljivost prema potrebi Crkve.¹⁹ Pavlini, poput ostalih crkvenih redova, na poseban način štiju Blaženu Djevicu Mariju i mnoge su njihove crkve Marijina svetišta poput Jasne Gore u Poljskoj, a u Hrvatskoj su to bile Remete i samostan Kamensko kod Karlovca.²⁰ Uz tu svoju glavnu djelatnost – molitveni život – pavlini su uvijek imali i neku aktivnost. Te su njihove aktivnosti ovisile o potrebama Crkve i naroda. Tako su se pavlini prije ukinuća Reda bavili školstvom, gospodarstvom, kulturom, obranom domovine, pa i politikom. Danas djeluju župnim pastoralom, poučavanjem vjeronauka, istraživanjem i predstavljanjem pavlinske bogate duhovne baštine. Njeguju umjetnost, osobito književnost, a red ima svoju visoku bogoslovnu školu u Krakovu.

17 Otuda i naziv »bijeli fratri« koji se još upotrebljava za pavline.

18 Glogović, Marko, *Pavlini u povijesti: između monaštva i apostolata*, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, na str. 104., Zagreb, 1993.

19 Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlinskog reda*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 17., Zagreb, 1995.

20 Tijekom svoje povijesti pavlini su posebno njegovali ljubav prema Blaženoj Djevici Mariji. Njoj su posvećene mnoge njihove crkve i samostani od kojih je najpoznatije svetište Jasna Gora u Čenstohovi u Poljskoj. Tamo se nalazi čudotvorna ikona Bogorodice. Ikona je poznata po cijelome svijetu, a naslikana je 1383. godine. Pripada ikonama hodegetrija, tj. »koja vodi k Isusu.« Gospa na svojoj lijevoj ruci drži Isusa te svojom desnom rukom usmjerava pogled gledatelja na Njega kao da kaže: »Učinite sve što vam kaže.« Isus držeći u svojoj lijevoj ruci Bibliju, desnom rukom opet usmjerava gledatelja na svoju lijevu.

14 Obredna gesta ležanja potrbuške cijelim tijelom na tlu u znak poštovanja pred Bogom, prakticira se na Veliki petak i kod svećeničkoga i biskupskoga ređenja te polaganja redovničkih zavjeta.

15 Sekulić, Ante, *Svakidašnji život pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 361. – 356., na str. 362., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

16 Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 7. – 12., na str. 7., Zagreb, 1995.

Od redovnika pavlina danas se traži: duh služenja, raspoloživost za rad, otvorenost prema svojoj zemaljskoj braći u njihovim potrebama, razumijevanje prema dostignućima današnjice, napuštanje svjetovnoga karaktera i slijeđenje smjernica Crkve i kapitula Reda. Pavlini su prošli vrlo nestalan put od skromnoga pustinjaštva i šutljivoga monaštva do strogoga samostanskoga života, od nepovezanih eremita do prosvjetitelja i djelatnih fratara.²¹

3. Osnivanje Pavlinskoga reda i samostana u Hrvatskoj

U povijesti hrvatskoga redovništva, koje je staro koliko i hrvatska narodna država, dominiraju tri razdoblja. Od redovništva u razdoblju od 9. do 12. stoljeća dominiraju redovnici koji su prihvatili pravila sv. Benedikta (benediktinci i benediktinke, cisterciti i cisterciticinke). U razvijenoj i kasnoj srednjem vijeku od 13. do 15. stoljeća tradicionalno monaštvo zamjenjuje se redovima s naglašenom aktivnom notom i apostolskim sadržajem (dominikanci, franjevci, augustinci i pavlini). U razdoblju humanizma i vjerskih previranja od 16. do 17. stoljeća redovnici se aktivno uključuju u obnovu Katoličke crkve i društva na području školstva, kulture i socijalne skrbi (isusovci i kapucini).²² Treba naglasiti da se rad pojedinih redova, posebice pavlina, tijekom stoljeća mijenjao, tj. njihovo djelovanje i pozvanje.

Do 13. stoljeća u našim krajevima redovnici pustinjaci žive individualno ili u neorganiziranim malim skupinama. Od pustinjačkih redova u Hrvatskoj uz augustince najpoznatiji su pavlini. U Hrvatsku i Slavoniju dolaze i prije nego što su bili službeno papinski potvrđeni, već 1237. godine.²³ U tim prvim godinama djelovanja spominje se samostan u Dubici (1244.). U vrijeme njegove izgradnje pavlini su bili gosti dominikanaca u istome gradu. Zagrebački kaptol pobrinuo se da se pavlini nastane u Remetama (1240.). Poslije se

podizaju samostani u Bačkome Monoštoru (1282.), Slankamenu (1294.) i samostan Blažene Djevice Marije kraj Čepičkoga jezera u podnožju Učke (1287.).²⁴ Samostani nastali sredinom ili u drugoj polovini 13. stoljeća smatraju se najstarijim pavlinskim zajednicama u nas. Kroz sljedeća stoljeća broj pavlina, a samim time i broj pavlinskih samostana u Hrvatskoj i Slavoniji naglo se povećavao. Godine 1301. utemeljen je samostan u Bakvi ili Donjoj Bukovici nedaleko od Virovitice. Pavlinski pisac Andrija Egger bilježi da je za vrijeme četvrtoga provincijala Lovre podignut samostan Sv. Petra u Zlatu (Petrova gora).²⁵ U 14. stoljeću među ostalima podignuti su samostani pokraj Čakovca i Streza pokraj Bjelovara. Ti su samostani izgrađeni darovnicama ondašnjih velikaša. U 15. stoljeću ističu se samostani Bl. Djevice Marije u Lepoglavi i Kamenskome pokraj Karlovca. Godine 1412. podignuta su dva samostana u Hrvatskoj i Slavoniji. Prvi je u Slavoniji izgradio imućni plemić Benedikt Nelipić u Dobroj Kući kod Daruvara pod nazivom sv. Ane. U Hrvatskoj je pak iste godine knez Nikola Frankopan podigao samostan Uznesenja Marijina u Crikvenici. Osim samostana u Crikvenici plemićka obitelj Frankopan na svojim područjima u Hrvatskoj podigla i mnoge druge, npr. kod Senja, Udbine, u Baški, na Gvozdu kraj Modruša... Car Fridrik III. i papa Pio II. daju pavlinima stari benediktinski samostan u Sv. Petru u Šumi. U Istri su još djelovale redovničke kuće Bl. Djevice Marije u Klavaru i Kruni. Na kraju stoljeća plemići Draškovići podignuli su 1490. godine samostan sv. Marije u Zažiću.

U 16. stoljeću u Hrvatskoj i Slavoniji nije podignut ni jedan pavlinski samostan, ali je većina sagrađenih bila oštećena ili srušena od Osmanlija. Turska je vojska sve silovitije prodirala u hrvatske krajeve. Veliki poraz ugarske vojske kod Mohača 29. kolovoza 1526. bio je sudbonosan za Ugarsku i Hrvatsku, a uzdrmao je u temeljima i Pavlinski red. Zbog opasnosti vrhovna uprava Reda od 1577. godine nalazi se u Lepoglavi jer su prilike u tome dijelu Hrvatske bile prikladnije nego u Budimskome pašaluku. No osmanlijska pustošenja nisu

21 Glogović, Marko, *Pavlini u povijesti: između monaštva i apostolata*, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, str. 105., Zagreb, 1993.

22 Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo*; u: Hercigonja, Eduard (ur.), *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost, svezak II.: Srednji vijek i renesansa (XII. – XVI. stoljeće)*, str. 227. – 258., na str. 230., Školska knjiga, Zagreb, 2000.

23 Isto, str. 102.

24 Sekulić, Ante, *Pregled povijesti pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 33., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

25 Isto, str. 33.

poštedjela ni pavline u Hrvatskoj. O stradanju pavlina u Hrvatskoj među ostalima piše i mađarski pisac Emil Kisbán koji navodi da su 1555. i 1557. godine svi hrvatski pavlinski samostani opustošeni. Zla kob nije bila jednaka. U Dubicu su Turci ulazili dva puta, a već je 1464. godine samostan bio srušen sa zemljom, u Gariću je samostan uništen 1571. godine, a krajem 16. stoljeća spominje se mučeništvo dvanaest remetskih pavlina, pa doista nema samostana koji nije osjetio teškoće i posljedice uznemirenoga stoljeća.²⁶

Sedamnaesto je stoljeće za pavline stoljeće duhovne i redovničke obnove. Postupno se uključuju i primaju u crkvene službe. Postaju dušobrižnici, vjerovjesnici, ispovjednici i propovjednici, a dobivaju i upravu nad pojedinim biskupijama i pokrajinama (Juraj Utišinović, Šimun Bratulić, Stjepan V. Trnavski, Martin Borković i drugi). Puno i brižno se radilo oko obnove unutarnje stege i redovničkoga života. U Lepoglavi je 1503. godine otvorena prva javna hrvatska gimnazija, a 1654. godine pavlini otvaraju sveučilište (filozofija i bogoslovlje) kojemu papa daje povlasticu dodjeljivanja akademskih naslova. Učilište je bilo cijenjeno, a za nj se pročulo i izvan granica Hrvatske. Osim obnove porušenih i oštećenih samostana utemeljen je samostan u Sveticama 1627. godine, koji su utemeljila braća Nikola i Petar Zrinski, te samostan sv. Elizabete u Istri u Porečkoj biskupiji, osnovan oko 1643. godine. Protonotar Hrvatskoga Kraljevstva Ivan Zakmardi utemeljio je dva samostana: samostan Bl. Djevice Marije u Olimju 1662. godine i samostan svete Ane u Križevcima 1665.

Nakon obnove Red je krajem 17. stoljeća pogodila velika nevolja: nesnošljivost hrvatskih i mađarskih redovnika. Problem je riješen diobom na hrvatsku i ugarsku provinciju. Najzaslužniji pavlini za ustrojstvo samostalne redodržave bili su lepoglavski profesori Gašpar Malečić (Mallechich) i Ivan Kristolovec. Oni su uspjeli pridobiti hrvatske pavline da se odijele od ugarskih. Ivan Kristolovec u Rimu je dobio suglasnost Sv. zbora za širenje vjere, a Sveta je Stolica 4. svibnja 1699. potvrdila spomenutu diobu ugarske provincije.²⁷ Sjedište nove redovničke pokrajine bilo je u Lepoglavi.

Krajem 18. stoljeća osnivaju se pavlinski samostani u Varaždinu i Požegi, gdje su pavlini preuzeli isusovačke gimnazije nakon ukinuća isusovačkoga reda. Ukinućem Pavlinskoga reda dekretom Josipa II. od 7. veljače 1786. Hrvatska je zadobila jak udarac, ne samo na crkveno-duhovnome području, već i na području politike, prosvjete, gospodarstva i osobito kulture. Mnogi smatraju da je jedan od razloga ukinuća Reda bio što su pavlini širili hrvatsku političku i nacionalnu svijest i kao takvi postali trn u oku austrijskim vladarima. Pavlini su imali sveučilište u Lepoglavi, bili su hrvatski red, i to ne samo svojim nastankom, već i djelovanjem. U vrijeme ukinuća Red je bio naj snažniji i najutjecajniji. U Hrvatskoj i Slavoniji u različitim razdobljima, od osnutka prvoga samostana pa do ukinuća, djelovalo je oko 40 samostana koji su bili snažni centri vjere i kulture.²⁸ Odlukom o ukinuću crkvenih redovničkih zajednica u Hrvatskoj najprije su zatvoreni samostani u Istri (Sv. Petar u Šumi, Čepić). U sjevernoj Hrvatskoj samostani u Lepoglavi, Remetama, Križevcima i Sveticama bili su namijenjeni novim župama. Nakon smrti Josipa II., godine 1790., nije došlo do obnove Pavlinskoga reda u Hrvatskoj. Iako je još bilo živih redovnika, problemi oko obnove bili su preveliki: većina redovnika postali su biskupijski svećenici, župnici u mnogim župama, dio ih je bio umirovljen ili su otišli u druge redove... Možda je glavni razlog neobnavljanja Reda bio nestanak uvjeta za redovnički život kakvim su redovnici naučili živjeti. Oduzeti su im samostani, crkve, škole, sva imanja i posjedi, jednostavno se više nisu mogli snaći u novonastaloj situaciji.²⁹

Početak 19. stoljeća Red je pokušao obnoviti i bivši pavlinski klerik, poznati hrvatski pisac Tituš Brezovački (4. siječnja 1757. – 29. studenoga 1805.). Pokušao je to putem Hrvatskoga sabora, ali nije uspio. Razmišljanje o obnovi Reda bilo je aktivno i pred 2. svjetski rat, ali rat je tu inicijativu prekinuo.³⁰ Nadbiskup Alojzije Stepinac poziva iz Poljske 1943. godine dva pavlina u Mariju Bistricu. Želja mu je bila da pavlini s vremenom preuzmu bistričko svetište Majke Božje po uzoru na Ja-

26 Isto, str. 35.

27 Isto, str. 37.

28 Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlinskog reda*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 14., Zagreb, 1995.

29 Isto, str. 14.

30 Isto, str. 14.

snu Goru, koja je nacionalno marijansko svetište poljskoga naroda, a ujedno i sjedište generala Pavlinskoga reda. Ni taj pokušaj obnove nije uspio. Zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić (1923. – 2002.) s namjerom da se red obnovi, sedamdesetih godina prošloga stoljeća poziva pavline iz Poljske da dođu u Hrvatsku. Dana 6. travnja 1972. iz Poljske dolaze četiri redovnika: prior o. Teofil Krauze, o. Juliusz Kludziak, o. Gabrijel Knop i brat redovnik Lovro Bednarz.³¹ Nakon što su redovnici u svojem bivšem samostanu u Remetama uz pomoć karmelićana naučili hrvatski jezik, preuzeli su svoj nekadašnji samostan na Kamenskome kod Karlovca. Budući da je na Kamenskome i sjedište župe, redovnici su preuzeli i upravu nad župom. Danas pavlini djeluju u četirima hrvatskim samostanima (Kamensko kod Karlovca, Sv. Petar u Šumi u Istri, Svetice kod Ozlja i Poseđarje kod Zadra), broje petnaest redovnika te tvore Hrvatsku kvaziprovinciju. Slijedeći znakove vremena, pavlini danas, osobito molitvom i žrtvom, vode borbu za život nerođenih.

3.1. Samostan Bl. Djevice Marije u Lepoglavi

Lepoglava je kolijevka znanosti, umjetnosti i kulture. Prvi se put spominje 1399. godine, kada je kralj Sigismund 27. siječnja dodijelio grofovima Celjskima već gotovo porušen stari grad Lepoglavu na brežuljku Gorici. Godinu dana poslije zauzimanjem Hermana Celjskoga osnovan je samostan pustinjaka sv. Pavla sub Lepoglava.³² Herman Celjski tada je navodno dao porušiti tvrđavu u Lepoglavi i od građevinskoga materijala dao sagraditi pavlinski samostan.³³ Grof Ulrik Celjski godine 1455. potvrdio je osnutak lepoglavskoga samostana. Pavlini otvaraju gimnaziju u Lepoglavi na početku 16. stoljeća (1503.). To je početak školstva u Hrvatskoj. Samostanu u Lepoglavi bila je dodijeljena organizacija školstva za cijelu hrvatsku i ugarsku provinciju. Nastavni je program

bio sličan onovremenim europskim gimnazijama. Nakon osnovnoga znanja (čitanje, računanje, pisanje i pjevanje) pristupalo se *triviumu* (gramatika, aritmetika i geometrija) i *quadriviumu*, gdje su se učili glazba, astronomija, dijalektika i retorika. Nastava se održavala na latinskome jeziku, a u prvim su se godinama djeca pomagala materinskim, u nas hrvatskim jezikom. Nastavu su polazili mnogobrojni sinovi plemića iz Zagorja i Podravine. Ova prva gimnazija djeluje do Mohačke bitke 1526. godine, kada je zbog poraza Ludovika II. od Osmanlija Hrvatska izgubila dio Slavonije i u tim se nepovoljnim prilikama lepoglavska gimnazija morala zatvoriti. Pedeset godina poslije, godine 1582., obnavlja se i djeluje neprekidno sve do 1637. godine. Obnova se vodila pod vodstvom generala Reda Stjepana iz Trnave. Nakon njegove smrti naslijedio ga je Šimun Bratulić. Postavši godine 1603. biskupom zagrebačkim, Bratulić nastavlja sa svojim prosvjetnim radom. Godine 1606. poziva u Zagreb isusovce koji, dobivši posjed i kapelu sv. Katarine, 1607. godine otvaraju gimnaziju. Lepoglavska gimnazija nastavila je svoj rad do 1644. godine, kada se ugasila jer novo gimnazijsko središte postaje Zagreb. Time ne prestaje prosvjetni rad pavlina u Lepoglavi jer 1656. godine fra Jakob Obostrenec počinje predavati filozofiju u bivšoj lepoglavskoj gimnaziji. Godine 1658. general Reda Borković dobio je odobrenje od Svete Stolice i od cara Leopolda I. da se lepoglavski zavod uzdigne na status akademije.³⁴ Lepoglavska je akademija dobila pravo na dodjeljivanje visokih znanstvenih stupnjeva, doktorata iz filozofije i teologije. Prvim je doktorom filozofije u Lepoglavi proglašen Ladislav Landor 1674. godine. Smatra se da je u Lepoglavi obranjeno oko 75 doktorskih disertacija. Na pavlinskim se učilištima uz latinski ravnopravno upotrebljavao i hrvatski jezik u svim njegovim inačicama. U Lepoglavi kajkavština, a na drugim mjestima, prema tome gdje su se nalazili, čakavština i štokavština, i to ne samo u školstvu, nego i u književnosti i liturgiji.³⁵ Kako samostan tijekom 15. i 16. stoljeća nije bio pošteđen osman-lijskih razaranja i osvajanja,

31 Isto, str. 15.

32 Pleše, Tajana, *Srednjovjekovni pavlinski samostan u Lepoglavi – arheološka istraživanja 2003. i 2004. godine*, Cris, 9, Povijesno društvo Križevci, Križevci, 2007., str. 157. – 169., na str. 158. *Grad Lepoglava, Turistički vodič*, Grafički studio MIMI, Ivanec, 2005.

33 Adamček, Josip, *Pavlini i njihovi pavlinski posjedi*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 41. – 62., na str. 45., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

34 Maleković, Vladimir, *Kultura pavlina u Hrvatskoj* u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 13. – 17., na str. 14., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

<http://www.krizevci.net/hr/html/grad.html>

35 <http://zupa-lepoglava.hr/samostan.html>

on se u 17. i 18. stoljeću obnavlja i dograđuje sve do ukinuća Pa-vlinskog reda. Ukinućem Reda pavlini su se morali odreći svog načina života i napustiti samostan u Lepoglavi. Po arhitektonskom je sklopu lepoglavski samostan bio najveći pavlini samostan,³⁶ po broju posjeda najbogatiji, a u hrvatskoj kulturi najznačajniji.

3.2. Samostan Bl. Djevice Marije u Dubici

Utemeljitelj je samostana u Dubici nadvojvoda Koloman, koji dovodi pavline u Dubicu prije 1244. godine. Nakon dolaska pavlina u Dubicu smješteni su u dominikanski samostan i tamo ostaju sve dok gradsko poglavarstvo nije ispunilo Kolomanovu zapovijed da daruje zemlju i mjesto gdje će pavlini sagraditi vlastiti samostan. Samostan je u Dubici najstariji pavlini samostan u Hrvatskoj, a bio je na prostoru Bosanske Dubice. Ima kratku i burnu povijest. Uz to što je bio loše prihvaćen od svojih darivatelja (građani su morali mimo svoje volje dati zemlju), taj je samostan jedan od prvih koji uništavaju Osmanlije, a pavlini ga prvi put napuštaju već 1453. godine. Redovnici samostan obnavljaju 1461. godine, ali ubrzo su ponovno morali bježati pred osmanlijskim osvajanjima. Dio se redovnika s arhivskom građom i dragocjenostima sklonio u pavlini samostan u Gariću. Nakon 1465. godine o postojanju samostana nema sačuvanih isprava ni dokumenata pa se smatra da je od te godine samostan u potpunosti napušten. Danas osim točno poznate lokacije nema nikakvih tragova ni svjedočanstva materijalnih ostataka samostana u Dubici.³⁷

36 Prema zapisima pavlina Hilariona Gašparotija u kronici lepoglavskoga samostana, (*Synopsis historico-chronologica monasterii Lepoglavensis*) crkva je posvećena 1415. godine na drugu nedjelju nakon blagdana sv. Mihovila arkandela. Crkva su i samostan stradali kod prodora Turaka oko 1481. godine. Tadašnji hrvatski ban Ivan Korvin (pokopan po vlastitoj želji ispred glavnog oltara 1504. g.) pomagao je obnovu samostana i crkve. U toj je obnovi lađa crkve presvođena rebrastim svodom i podignuta do visine svoda svetišta. Tada je zvonik ispao malen pa je prvi put povišen 1640., a drugi put 1711. godine, kada je dobio sadašnju kapu i visinu od gotovo 42 metra. Nad ulazna je vrata 1667. g. postavljen grb Emerika Erdödyja. Za izgled crkve važna je i godina 1710. Tada je izgradnjom knjižnice na prvome katu samostana crkva dobila predvorje i novo pročelje urešeno kipovima crkvenih otaca. Crkva je gotička građevina urešena prekrasnim baroknim oltarima i oslikana kistom našega najpoznatijega freskoslikara pavlina Ivana Krstitelja Ranglera.

37 Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlini samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 67. – 92., na str. 73., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

3.3. Samostan sv. Marije na Kamenskome

Samostan sv. Marije na Kamenskome, ju-goistočno od Karlovca, osniva žena Stjepana Frankopana 1404. godine.³⁸ U Kamensko pavlini najvjerojatnije dolaze iz obližnjega samostana na Petrovoj gori. Samostan je stradao od osmanlijskih napada već 1484. godine, ali se brzo oporavio i nastavlja djelovati do sedamdesetih godina 16. stoljeća, kada ga pavlini zbog trajne turske opasnosti napuštaju. Redovnici su samostan i njegove posjede dali na upravu karlovačkomu generalu za simboličnu odštetu od 50 forinta na godinu. S vremenom je samostan propadao, dio se samostanskih zgrada ruši, a materijal se upotrebljava za izgradnju karlovačke utvrde. Pavlini od 1627. godine žive na Smolčem vrhu, u Sveticama, u trećemu pavlinskome samostanu na karlovačkome području. Taj je samostan uništen u potresu, a pavlini se vraćaju u malo popravljeni samostan na Kamenskome, gdje i ostaju do ukinuća Reda.³⁹ Obnovom Reda 1972. godine, na inicijativu zagrebačkoga nadbiskupa kardinala Franje Kuharića pavlini se vraćaju u Hrvatsku i preuzimaju svoj bivši samostan na Kamenskome. Budući da je Kamensko sjedište župe, pavlini su preuzeli i upravu nad župom Kamensko. Redovnici su obnovili dio stare samostanske zgrade i crkvu, obnavljali su i sam Red odgojem domaćih redovnika. Ta je cjelovita obnova trajala do 5. listopada 1991., kada su opet, kao nekoć davno pred Osmanlijama, morali napustiti samostan.⁴⁰ U Domovinskome ratu samostan su agresori na Hrvatsku granatirali, uništeno je krovšte, a

38 Crkva u sklopu samostana posvećena je Gospi Snježnoj, a posjeduje čudotvoran kip Gospe Kamenske, koji crkvu podiže na rang svojevrstnoga regionalnoga hodočastišta i svetišta. Osobito svečano slave se Velika i Mala Gospa te Gospa Snježna.

39 Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlini samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 67. – 92., na str. 74., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989. Pavlini samostan sa župnom crkvom Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama kod Ozlja izgrađen je 1627. godine, kada su, bježeći pred Osmanlijama, pavlini iz Kamenskoga stigli u Svetice. Dovođen je 1660. godine velikom zaslugom prvoga i dugogodišnjega priora Ivana Belostenca, znamenitoga leksikografa i pisca. Samostan je 1699. godine uništen u potresu. Tijekom Domovinskoga rata (1991. – 1995.) samostan je ponovno bio privremeni dom pavlina iz Kamenskoga. Danas je samostan u Sveticama jedan od četiriju samostana u kojima borave pavlini u Hrvatskoj.

40 Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlini sklopa*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 15., Zagreb, 1995.

unutrašnjost je opustošena. Redovnici su se iz samostana na vrijeme sklonili kod franjevaca u Karlovac, a uspjeli su evakuirati i najvrjednije predmete, kipove i slike. Ponovni povratak pavlina u djelomično obnovljeni samostan zbio se 1998. godine i od tada župna crkva djeluje redovito.

3.4. Samostan Bl. Djevice Marije u Remetama

Osnatak pavlinskoga samostana u Remetama pokraj Zagreba veže se uz doseljenje nekoliko pavlina na podnožje Medvednice. Prvi zapisani trag o postojanju remetskoga samostana potječe iz godine 1288. Te je godine, naime, plemić Miroslav, sin Hečukov, darovao samostanu Bl. Djevice kraj Zagreba imanje Kratki dol na potoku Bliznecu. Na zemljištu što im ga je darovao Zagrebački kaptol, godine 1272. pustinjaci podižu svoje obitavalište, drvenu kuću za stanovanje i kapelicu posvećenu Bl. Djevici Mariji. Na mjestu staroga samostana i crkve godine 1319. kralj Karlo Robert dao im je sagraditi novu crkvu i samostan. No taj samostan strada u požaru i biva obnovljen tek 1410. godine. U vrijeme osmanlijskih prodora preko Save samostan je tri puta uništavan. Prvi su ga put spalili 1483. godine. Kralj Matijaš Korvin daje ponovno izgraditi samostan i opasuje ga zidinama te podiže kulu za njegovu obranu. Unatoč čvrstim zidinama i kuli Osmanlije pod vodstvom paše Ferhat-bega Sokolovića 1557. godine provaljuju i spaljuju samostan. No pavlini ponovno grade samostan. Ali ubrzo, treći put, Osmanlije pod vodstvom Hasan-paše Predojevića 1591. godine provaljuju i spaljuju samostan i crkvu te ubijaju 12 fratara. Za vrijeme biskupovanja zagrebačkoga biskupa pavlina Martina Borkovića godine 1646. počinje obnova i izgradnja remetskoga samostana. Obnova traje cijelo 17. i do polovine 18. stoljeća, kada je podignut i obnovljen mnogo veći samostanski kompleks obzidan novim zidom, a obnovljena je i crkva. Samostanska crkva postala je župnom 1812. godine odlukom biskupa Maksimilijana Vrhovca o utemeljenju župe Remete. Crkva je teško stradala 1880. godine u jaku potresu. Danas zadaću čuvanja crkve i samostana uz vođenje remetske župe imaju karmelićani koji su u Remete došli na poziv bl. Alojzija Stepinca 1959. godine.

3.5. Samostan sv. Petra u Šumi u Svetome Petru u Šumi

Samostan pavlina u Svetome Petru u Šumi nalazi se u nekadašnjoj benediktinskoj opatiji, u samome srcu Istre. Župna crkva sv. apostola Petra i Pavla – pavlinska – podignuta na mjestu drevne benediktinske iz 1134. godine, proširena je, dovršena i posvećena 1755. godine.⁴¹ Počeo ju je graditi pater Šimun Bratulić, rođen u Svetome Petru u Šumi, general Pavlinskoga reda i zagrebački biskup.⁴² Napuštenu benediktinsku opatiju i poveći posjed oko nje pavlinima je darovao car Fridrik II. godine 1459. Pavlini u samostanu osnivaju novicijjat, školu za svoj podmladak, ali i osnovnu školu otvorenu za svu istarsku djecu.⁴³ Oko 1770. godine u samostanu su organizirana predavanja iz filozofije te možemo govoriti da je barem za kratko vrijeme u samostanu djelovao filozofski fakultet. Samostan u Svetome Petru u Šumi ukinut je 1783. godine te je bio prvi hrvatski pavlinski samostan koji je stradao u reformama Josipa II. Nakon ukinuća Pavlinskoga reda crkva je postala župna, a samostan je prešao u privatne ruke i propadao sve do 1993. godine. Pavlini se u svoj samostan vraćaju nakon 210 godina (7. srpnja 1993.) na poziv porečko-pazinskoga biskupa Antuna Bogetića. Tada u Istru dolaze tri pavlina koja se posvećuju obnovi samostana.⁴⁴ Danas u samostanu pavlini vode Centar za nerođeni život.⁴⁵ Na taj način žive geslo cijelog »pokreta«, utemeljeno na pavlinskoj monaškoj baštini: »Molitvom i žrtvom spasi život nerođenom!«

41 Na glavnom oltaru crkve sv. Petra i Pavla iznad tabernakula stoji kopija čudotvorne slike Crne Gospe iz najvećega poljskoga marijanskoga svetišta Jasna Góra (Majka Božja Jasnogorska, zaštitnica Poljske). Za kopiju nastalu u 15. stoljeću u crkvenim je knjigama zapisano da je proplakala na Badnjak 1721., a poslije je kroz zavjete u njezino ime mnoge čudesno ozdravila. U svijetu su poznate dvije kopije jasnogorske ikone koje su proplakale: 1. u Svetome Petru u Šumi, 2. u katedrali u Lublinu na istoku Poljske 1949. godine.

42 http://www.pavlini-svpetar.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=3

43 Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 86. – 87., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

44 Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlinskog reda*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 15., Zagreb, 1995.

45 Centar se nalazi u Svetome Petru u Šumi, a posvećen je Mariji, majci života i zaštitnici nerođenih. Pavlini već nekoliko desetljeća, slijedeći »znakove vremena« molitvom i žrtvom sudjeluju u velikoj, mukotrpnoj borbi kršćana katolika za spas dječice pred pobačajem. Dana 12. prosinca 2003. biskup porečko-pulski Ivan Milovan otvara i blagoslivlja *Centar za nerođeni život Biskupije i Reda* te srce *Centra*: kapelu Majke nerođenih.

3.6. Samostan u Posedarju

Uz samostane na Kamenskome kod Karlovca, u Svetome Petru u Šumi u Istri i u Sveticama kod Ozlja zadnji djelujući samostan, odnosno prebivalište i župa pavlina u Hrvatskoj nalazi se u Posedarju kraj Zadra. Prostor Vinjerca naseljen je još od prapovijesnih vremena, što potvrđuju ruševine antičkoga naselja. Do početka 15. stoljeća ondje se nalazio pavlinski samostan s crkvom sv. Marka. Domaći monasi u misnim slavljinama upotrebljavali su starohrvatski jezik i hrvatsku glagoljicu tako da je okupljeni narod od davnih vremena upućivao molitve k nebu na svojem jeziku. Dinstičkim borbama (na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće) između Žigmunda Luksemburškoga i Ladislava Napuljskoga najviše se okoristila Venecija, koja je 1409. godine uspjela za 100 000 zlatnih dukata zavladata većim dijelom dalmatinske obale. Tako se pod njezinom vlasti našao i pavlinski samostan. Od početka 16. stoljeća počeli su jaki osmanlijski napadi. Vinjerac su zaposjele osmanlijske snage godine 1570., ali su ga već sljedeće godine Mlečani vratili i srušili da ne bi postao važno osmanlijsko uporište. Godine 2003. pavlini se vraćaju u Posedarje.

4. Kulturno djelovanje hrvatskih pavlina

Kulturno djelovanje hrvatskih pavlina bilo je prepoznatljivo stoljećima po pustinjačkome životu i samostanima koje su podignuli diljem Hrvatske, a Red je postao veoma popularan Šenoinom povjesticom *Fratarska oporuka*.⁴⁶ Organizacija pavlinskih samostana u prvim stoljećima djelovanja bitno se razlikuje od discipline i života u istim samostanima u zrelijemu razdoblju. Prilagođavajući svoj život i djelatnost potrebama vremena i društveno-povijesnim okolnostima, pavlini su prilagođavali i svoje samostane. Tako su u izgradnji i uređenju prostora pavlinskih samostana i crkava često sudjelovali sami pavlini: slikari i kipari, stolari i pozlatari.⁴⁷ Kao slikari se među pavlinima poseb-

no ističu Ivan Krstitelj Ranger i Gabrijel Taller (Daller), a slijede ih Leopold Keckheizen i Luka Hauser. Kipari koji se ističu, jesu Pavao Riedl i Aleksije Königer.⁴⁸

Kao književnici posebice se izdvajaju dva pavlina. Prvi je Ivan Belostenac (Varaždin, oko 1594. – Lepoglava, 10. veljače 1675.). Prvi podatci o njegovu životu vezani su uz 1616. godinu, kada je u Lepoglavi stupio u Pavlinski red. Dvije godine poslije odlazi u Beč u isusovački kolegij, vjerojatno da bi studirao filozofiju. Ondje ostaje tri godine, a zatim se zaputio u Rim u *Collegium Germanicum*, gdje studira teologiju. Vrativši se sa studija u Lepoglavu, postaje predstojnikom samostana, a iste godine postaje prior u pavlinskome samostanu u Sveticama kraj Ozlja. Služio je i u Svetoj Heleni kod Lepoglave, u Čakovcu i u Crikvenici. Godine 1663. povlači se u samostan u Lepoglavi u kojemu ostaje do konca života. Boraveći u različitim pavlinskim samostanima, imao je prilike proučavati jezik i različita narječja. Njegovu je najvažnije djelo veliki dvojezični rječnik *Gazophylacium seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium*, koji je i po naslovu riznica riječi. Sastoji se od dva dijela: prvi je latinsko-hrvatski i sadrži oko 40 000 latinskih natuknica s mnogo više hrvatskih objašnjenja, a drugi je hrvatsko-latinski i ima oko 25 000 riječi.⁴⁹ Osim rječnika Belostenac je napisao i životopis sv. Pavla. Drugi je pavlin s golemim hrvatskim opusom Hilarion Gašparoti, koji je sastavio prvo hrvatsko enciklopedijsko djelo *Cvet sveteh*, enciklopediju svetaca u četiri sveska.⁵⁰ Među piscima trebalo bi još spomenuti Ivana Krištolovca i Tituša Brezovačkoga.⁵¹ Pavlin Ivan Krištolovec izdao je 1710. godine *Tomaža od Kempisa, od nasledovanja Kristuševoga, knjige četiri*. Tituš Brezovački (Zagreb, 4. siječnja 1757. – Zagreb, 29. listopada 1805.) posljednji je pavlinski

48 Isto, str. 8.

49 Bratulić, Josip, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 279. – 293., na str. 73., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

50 Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 9., Zagreb, 1995.

51 Zahvaljujući filozofiji i teologiji, lepoglavski je samostan skupio golemu knjižnu građu. Najviše zasluga pripada Gašparu Malečiću, koji je sa svojih putovanja dopremio u Lepoglavu mnoštvo knjiga. Ivan Krištolovec, u svemu pomažući Malečiću, izgradio je 1710. godine samostansku knjižnicu. Čini se da je u to vrijeme bila najljepša, najbogatija i najveća knjižnica u Hrvatskoj.

46 August Šenoa napisao je tri pavlinske povjestice koje su vezane uz život i likove Pavlinskoga reda. To su *Opat i žetelica*, *Biskup Borković* i *Fratarska oporuka*. *Fratarska oporuka*, najpoznatija među njima, odvija se u Lepoglavi u vrijeme ukinuća Pavlinskoga reda.

47 Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 8., Zagreb, 1995.

pisac koji je kao zreo čovjek doživio ukidanje Reda. Školovao se u Zagrebu, Varaždinu i Budimpešti, a pavlinima je pristupio 1773. godine. Na latinskome piše satirične, prigodne i rodoljubne pjesme, među kojima se posebno ističe *Ad ablegatos Croatiae* (1805.). Od djela na hrvatskome jeziku najvažnije su njegove kajkavske komedije, poput komada *Sv. Aleksij* (1787.), *Matijaš Grabancijaš dijak* (1804.) i *Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov* (1805.), u kojima je u prosvjetiteljskoj i didaktičnoj maniri, bogato se služeći pučkim jezikom, ocrtao tadašnje društvene prilike.

Među onim pavlinima koji su pisali o povijesti svojega reda, treba spomenuti Martina Borkovića, Andriju Eggera, Nikolu Bengera, Gašpara Malečića i Josipa Bedekovića. Martin Borković, iako nije napisao nikakva povijesna dijela, važan je za pisanu povijest pavlina kao brižljiv skupljač građe pavlinskih samostana. Građa koju je Borković skupio, pomogla je Nikoli Begneru za njegova povijesna djela. Andrija Egger bio je plodan pisac, vrstan poznavatelj povijesne građe. Najviše je pisao o povijesti Remeta, a objavio je godine 1633. ljetopis Pavlinskoga reda. Taj su ljetopis bezuspješno nastavili Dionizije Chelstovski i Konstantin Pavlovski. Međutim se godine 1743. ljetopisa prihvaća Nikola Benger, »najbolji povjesničar svog reda« (K. Dočkal) i objavljuje drugi svezak pod naslovom *Annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum s. Pauli primi eremitaе*.⁵² To djelo ispravlja i nadopunjuje Eggerov svezak. Benger zatim piše samostalni drugi svezak koji obuhvaća razdoblje od 1663. do 1727. godine. Napisao je i treći svezak pavlinskoga ljetopisa (1727. – 1739.), ali mu je ostao u rukopisu. Nikola Benger (1695. – 1766.) rođen je u Križevcima, gdje je polazio nižu pavlinsku gimnaziju, a filozofiju i teologiju polazio je u Lepoglavi, gdje je i doktorirao 1721. godine. Napisao je petnaestak knjiga, ali samo su tri objavljene.⁵³ Gašpar Malečić djelovao je na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Novicijat je završio u Remetama, a studij filozofije u Lepoglavi. Jedno vrijeme vršio je

dužnost prefekta i predavača u Velikom Subotištu i Lepoglavi, vrhovnoga poglavara Reda, a želio je i hrvatsku pavlinsku redodržavnu zajednicu neovisnu o Ugarskoj. Pisao je o pavlinima općenito, osobito u djelu *Quadripartitum Regularium completens varia Ordinis privilegia et constitutiones apostolicus de Regularibus...* Pisao je puno i o razlozima zbog kojih je hrvatske pavline želio odvojiti od ugarskih, a za povijest mu je najvažnije djelo *Protoeremitici Ordinis bullarium*.⁵⁴ Josip Bedeković u prvoj monografiji o jednome našem kraju *Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi Stridonis occultatum* želi pokazati da se Međimurje ne može smatrati mađarskim nacionalnim ni zemljopisnim prostorom, nego dijelom hrvatske zemlje.⁵⁵ Sredinom 20. stoljeća istraživanjem povijesti Pavlinskoga reda bavio se Kamilo Dočkal. Njegov rad nije objavljen i čuva se u arhivu HAZU-a u Zagrebu, a kopija se nalazi i u kaptolskom arhivu, također u Zagrebu.

Budući da su tijekom brojnih stoljeća hrvatski biskupi bili uključeni u državni i društveni život Hrvatske, treba spomenuti i pavline koji su obnašali biskupske funkcije u Hrvatskoj. Velik utjecaj na hrvatsku kulturu imala su četiri pavlina koji su postali zagrebačkim biskupima. Bili su to Gyula Wolfgang (Vuk) koji je bio zagrebački biskup samo godinu dana (1549. – 1550.). Unatoč kratku vremenu biskupovanja ostavio je riznici zagrebačke katedrale najvrjedniji predmet, mitru iz 14. stoljeća, koju je ukrasio biserjem, zlatnim pločicama i reljefnim prizorima navještenja i raspeća, evanđelistima i svetcima.⁵⁶ Drugi je bio Šimun Bratulić podrijetlom iz Istre. Njega je susreo general Reda Stjepan iz Trnave u Svetome Petru u Šumi i na trošak samostana poslao na studije filozofije i bogoslovije u Rim. Naslijedio je godine 1591. svojega dobrotvora i postao general Reda, a 1603. imenovan je zagrebačkim biskupom i u toj je službi ostao do 1611. Unaprijedio je školstvo dovевši isusovce u Zagreb godine 1606.⁵⁷ Treći je Martin Borković. Na biskupsku je stolicu došao kao sedamdesetogodišnjak, ali je biskupijom upravljao još punih dvadeset godina

52 Sekulić, Ante, *Pisci povijesti pavlinskog reda*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 297. – 299., na str. 297., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

53 Isto, str. 298.

54 Isto, str. 299.

55 Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 9., Zagreb, 1995.

56 Sekulić, Ante, *Hrvatski pavlini na stolici zagrebačkih biskupa*, u: *Lepoglavski zbornik 1993.*, str. 7. – 50., na str. 9., Zagreb, 1994.

57 Isto, str. 13.

1667. – 1687. godine. Osim što je radio na obnovi redovničke stege među pavlinima, upravljao je Redom i nizom važnih crkvenih i državnih poslova. Skupljao je povijesnu građu o Pavlinskome redu, obnavljao njihove samostane, a zaslužan je i za otvaranje učilišta u Hrvatskoj.⁵⁸ Vršio je i dužnost banskoga namjesnika za sudbene poslove u vrijeme Zrinsko-frankopanske urote. Nakon događaja koji su se odigrali u Bečkome Novome Mjestu 1671. godine, biskup je Borković imao zadatak očuvanja Sabora i banske časti.⁵⁹ Treba spomenuti da su ova tri biskupa živjela u vrijeme upada turske vojske u hrvatske zemlje. Smatrali su da treba očuvati opustošenu i opustjelu zemlju iako se opseg zagrebačke biskupije u tijeku 16. stoljeća podudarao s opsegom »ostataka« Hrvatske.⁶⁰ Osim borbe protiv Osmanlija biskupi su se borili i protiv utjecaja protestantizma. U toj se borbi osobito isticao spomenuti biskup Šimun Bratulić kojemu je Hrvatski sabor povjerio suzbijanje protestantizma u Hrvatskoj. Svećenstvu se u borbi protiv protestantizma pridružuju i staleži, a Hrvatski sabor godine 1604. donosi zakon kojim bijaše jedino Crkva katolička priznata kao dopuštena na hrvatskom tlu.⁶¹ Posljednji pavlin koji je obnašao dužnost zagrebačkoga biskupa bio je Emerik (Mirko) Esterházy. Podrijetlom je bio Mađar, a obavljao je niz redovničkih služba: profesor filozofije u Lepoglavi, remetski prior, poglavar Hrvatske pavlinske provincije. Esterházy je najprije biskupovao u Vácu (1706.), a Zagrebačkom je biskupijom upravljao od 1708. do 1723. godine. U petnaestak godina biskupovanja u Zagrebu biskup Esterházy svojim je radom bio vezan za Hrvatsku i njezine teškoće i probleme. Svojim je djelovanjem privukao pozornost Habsburgovaca na se pa je godine 1723. postao vesprimski biskup i kraljevski kancelar. Godine 1725. imenovan je ostrogonskim nadbiskupom.⁶²

58 Sekulić, Ante, *Pavlinski vrhovni poglavari*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 373. – 376., na str. 375., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

59 Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 11., Zagreb, 1995.

60 Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1962., str. 354.

61 Isto, str. 354.

62 Sekulić, Ante, *Pavlinski vrhovni poglavari*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 376., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Kada se već govori o kulturnim djelatnicima u Pavlinskome redu, potrebno je spomenuti i njihovo djelovanje u hrvatskome srednjemu i visokome školstvu. Srednja škola, osnovana u Lepoglavi 1503. godine, prvotno je djelovala samo dvadeset i tri godine, tj. do 1526.⁶³ Vrata lepoglavske srednje škole ponovno su otvorena godine 1582. Škola je otada djelovala bez prestanka do godine 1637. Osim lepoglavske pavlini su u Hrvatskoj otvorili srednju školu u Križevcima (1670. – 1786.) i Senju (1725. – 1786.), a jedno su desetljeće vodili dvije bivše isusovačke gimnazije: u Varaždinu (1777. – 1786.) i Požegi (1777. – 1786.). Od 17. stoljeća, od godine 1656. pavlini otvaraju visoke škole, tj. školu filozofije i bogoslovnu školu koje su djelovale u Lepoglavi, a povremeno i u drugim mjestima. Srednje su škole polazili budući redovnici, ali i svjetovna mladež, visoke su pak škole bile namijenjene isključivo školovanju članova Pavlinskoga reda.⁶⁴

5. Bijela braća u Križevcima i osnutak samostana sv. Ane u Križevcima

Za dolazak pavlina u Križevce najzaslužniji je protonotar Hrvatskoga Kraljevstva Ivan Zakmardi Dijankovečki.⁶⁵ Obnašajući mnoge visoke

63 Vidi točku 3.1. *Samostan Bl. Djevice Marije u Lepoglavi*, str. 9. ovoga rada.

64 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 301. – 309., na str. 301., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989. Profesori filozofije na lepoglavskome sveučilištu: prvi je bio Jakov Obostrenec, nakon njega Ferdinand Grieskirchner (1656. – 1658.), Ivan Kery (1663. – 1665.), Ivan Stančić (1668. – 1670.), Gašpar Malečić (1675. – 1677.), Adam Kolečaj (1676. – 1677.), Andrija Eggerer (1666. – 1668.), Adalbert Turković (1672. – 1674.), Juraj Krznarić (1675. – 1679.) i Jakov Strukić (1677. – 1679.)

65 Ivan Zakmardi potječe iz Ugarske, o čemu nas izvješćuje povjesničar Pavlinskoga reda Nikola Benger, a sam mu kralj Leopold u diplomu od 5. rujna 1666., kojom Zakmardiju dodjeljuje barunstvo, kaže: »*in patriam tuam Croatiam et Sclavoniam rediisse.s. quo praedecessores tui ex Ungaria sese transtulerant*«. Zakmardijevi su se predci nastanili u Hrvatskoj, u gradu Križevcima u drugoj polovini 16. stoljeća. Njegov otac Petar bio je bilježnik Križevačke županije, a majka Magdalena potječe iz kuće Filipčića. Djetinjstvo je Ivan proveo u kući svojih roditelja, a više nauke, tzv. *humaniora*, završio je u Zagrebu kod isusovaca. Nakon toga odlazi u Olomuc, gdje do 1625. godine postaje magistar filozofije, nakon čega se vraća u Hrvatsku. Vrativši se u Hrvatsku, postao je odvjetnik Zagrebačke biskupije, a od godine 1632. plemićki sudac u Križevačkoj županiji te mu iste godine grof Nikola Esterházy poklanja čitavu Folkuševčinu i Dijankovčinu, k tomu posjede u Svetome Petru Orehovcu i Čvrstecu. Godine 1635. Ivan Zakmardi postao je bilježnik Varaždinske županije, a 1636. i županijski bilježnik Kraljevstva Hrvatskoga te se zahvalio na službi plemićkog sudca Županije križevačke 1638. Zatim je izabran za vrhovnoga

državne položaje i dužnosti, Zakmardi je stekao velik imetak, a kako nije imao djece ni nasljednika, želio je učiniti dobro za rodni mu grad Križevce. Dobro promislivši, odlučio je u Donjemu gradu križevačkome osnovati pavlinski samostan s crkvom.⁶⁶ Zakmardi je imetak ostavio pavlinima zbog nekoliko razloga. Bio je očaran organizacijom i djelatnostima Pavlinskoga reda, njihovo zanimanje za umjetnost i književnost blisko je njegovim idejama, sudjelovao je u osni-vanju pavlinskoga samostana u Olimju, koji je podignut na njegovu imanju u Štajerskoj preko Sutle 1655. godine, pavlini imaju pravo posjedovari imetak i pravo glasa u Hrvatskome i Ugarskome saboru, zasluge koje su redovnici stekli u borbama s Osmanlijama od Poljske do Hrvatske, a posljednji razlog bila je Zakmardijeva želja da pavlini u Križevcima osnuju školu.

Zakmardi je tu zamisao počeo provoditi u djelo u kolovozu 1665., kada je odluku priopćio generalu Pavlinskoga reda Pavlu Ivanoviću, koji je za pomoć zadužio vikara (poslije zagrebačkoga biskupa) Martina Borkovića.⁶⁷

Dana 11. kolovoza 1665. pred sudcem Donjega grada križevačkoga i pred 12 gradskih zastupnika izjavio je Zakmardi da pavlinskomu redu ostavlja: cijelu kuću svoju očinsku, svoj majur s ribnjakom izvan gradskih zidina, vrt do potoka Vrtline, sve oranice i livade, sve vinograde i šume svoje, što pripadaju njegovoj obitelji, a nalaze se na području Županije križevačke.⁶⁸ To je isto potvrdio pred Kaptolom čazmanskim 27. kolovoza u Zagrebu i obvezao pavline da se samostan mora podignuti u Donjemu gradu, da u samostanu mora boraviti 12 redovnika, da su obvezni otvoriti školu

za pouku ne samo hrvatske, nego i krajiške vlaške djece, »scolas artium liberalium...«. Također je zatražio i da se izda isprava s novim darovima koje poklanja pavlinima: dvor i posjed u Dijankovcu, sve posjede u Lemešu, posjed u Špirancu i Ščrbatovcu, dvor s pivnicom u Dropkovcu, također posjede u Dropkovcu, Vinarcu, Pataku, Nemčevcu, Vojnovcu i Hižanovcu, Turkovcu, Šalamunovcu, Bojnikovcu, Kušovcu te sve posjede svojega brata Đure, posjede Bogačevo i Sveti Petar Orehovec, polovicu Rakovca, zatim vinograde u Obrežu, Velikom Malu i Belečaku, 24 kmeta na posjedima Ledinsko Selo, Brestec, Mahinovec.⁶⁹ Za protu-uslugu Zakmardi je od pavlina tražio da služe svaki dan iza njegove smrti tri tihe svete mise za njega i suprugu, za njegova brata Đuru, za bratova sina Ivana i suprugu mu Magdalenu te da služe svečane zadušnice u osmini bl. Marije Magdalene, a nakon njegove smrti neka odsluže 500 svetih misa.

Zakladnicom od 27. kolovoza 1665., koju je Pavlinski red preko svojega generalnoga vikara Martina Borkovića s obvezama prihvatio, u načelu je osnovan pavlinski samostan u Križevcima. Zakmardi je obilno darovao samostan. Od prihoda je moglo živjeti 12 redovnika pa je pitanje gdje da se gradi novi samostan s crkvom.⁷⁰ Pošto očinska kuća nije bila dovoljna za osnivanje samostana i školski prostor, Zakmardi je otkupio veliku drvenu kuću od potpukovnika križevačke posade Nikole Makara te je od kralja dobio dopuštenje da kupi posjed Majurec.⁷¹ Potprior Lepoglave Jakov Obostrenec imenovan je priorom novoga samostana u Križevcima te dolazi u Križevce s braćom 1666. godine.⁷² Čekajući dok se Makarova kuća uredi za samostan, pavlini su se naselili u kaštelu Dijankovec pokraj Križevaca. Dolazak pavlina u Križevce otežavali su franjevci, koji su još od godine 1665. prosvjedovali kod biskupa Petra Petretića želeći po svaku cijenu spriječiti dolazak

poreznika, tj. blagajnika Sabora, i u povjerenstvo za rješavanje tzv. »vlašćoga pitanja«. Bitno je ovdje naglasiti da je godine 1641. izabran odbor na čelu sa Zakmardijem kojemu je stavljeno u zadaću pregledati i popisati povlastice i pravice Kraljevstva (*privilegiorum regni revisio et registratio*). Odlučeno da će se pravice i povlastice čuvati zatvorene trima ključevima: jedan ključ imat će ban, drugi protonotar, a treći Kaptol zagrebački. Time su postavljeni temelji Zemaljskom arhivu. Od godine 1642. pa sve do kraja života Zakmardi je biran za zastupnika u Požunski sabor. Godine 1643. dao je napraviti veliku hrastovu škrinju u koju su stavljene povlastice. Dana 30. travnja 1644. na Saboru u Varaždinu bijaše izabran za protonotara Kraljevstva Hrvatskoga.

66 Horvat, Karlo, *Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički, knjiga 63., JAZU, Zagreb, 1905., str. 98.

67 Isto, str. 99.

68 Isto, str. 99.

69 Isto, str. 100.

70 Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

71 Horvat, Karlo, *Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički, knjiga 63., JAZU, Zagreb, 1905., str. 101.

72 Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

pavlina.⁷³ Uklonivši tu teškoću, izdao je biskup Petretić 20. travnja 1667. pismeno dopuštenje za osnutak pavlinskoga samostana u Križevcima.⁷⁴ Magistrat je nakon toga dopustio pavlinima da uz kuću podignu drvenu kapelu sv. Ane. Na žalost Ivan Zakmardi nije nikada vidio to dopuštenje jer je umro 25. travnja 1667. u Banskoj Bistrici.

Gradnja samostana počela je godine 1699., a rezidencija je uzdignuta na samostan 1729. Crkva je dovršena 1718., a zvonik je građen do 1729. Samostan je tlocrtno složen s tri krila oko klaustra zatvorena s jedne strane crkvom. Nakon što je završena gradnja samostanskoga sklopa, prior Franjo Valenteković molio je godine 1722. biskupa Emerika Esterházyja, generala Pavlinskoga reda, za pomoć pri opremanju samostana i crkve. Grof Josip Galler posudio je novac za glavni oltar, a nakon potpuna opremanja crkve u popisu inventara iz godine 1796. stoji da se u crkvi nalazi devet oltara.⁷⁵

Kada se je osnivao samostan u Križevcima, bilo je predviđeno da će u njemu stanovati 12 redovnika. Tako je i bilo, ali je broj redovnika u Križevcima znao biti i veći. U popisu križevačkih pavlina što ga je provincijal poslao Hrvatskomu vijeću u Zagrebu zajedno s naznakom službe i poslova pojedinih redovnika, stoji da je godine 1770. u križevačkome samostanu bilo 15 redovnika.⁷⁶ Pavlini su prema osnutku bili eremitski red i podizali su samostane izvan naselja. Na zahtjev Ivana Zakmardija Dijankovečkoga pristali su osnovati samostan i školu u Križevcima. Samostan sv. Ane jedini je pavlinski samostan podignut u gradskoj jezgri.⁷⁷ Nakon ukidanja Pavlinskoga reda

crkva sv. Ane proglašena je župnom, a samostan je prepolovljen i adaptiran za potrebe magistrata i župnoga stana.

5.1. Osnutak pavlinske škole u Križevcima

Ivan Zakmardi Dijankovečki želio je svojemu rodnomu gradu pomoći da iziđe iz krize nakon rata s Osmanlijama i da ga unaprijedi u prosvjetno središte. Dovevši pavline u Križevce, gradsko ih je poglavarstvo zamolilo da otvore školu kako bi se pomoglo domaćoj i obližnjoj mladeži da ne odlazi na školovanje u druge gradove. Pavlini su se molbi odazvali i godine 1670. otvorili u Križevcima četverogodišnju gimnaziju. Dopuštenje carskoga dvora uslijedilo je tek godine 1675. od cara Leopolda I. On je carskom poveljom od 4. travnja 1675. potvrdio rad pavlinske škole u Križevcima.⁷⁸ Iste je godine (1675.) križevačka općina odredila nagradu za pavline s namjerom *da poučavaju u školi studia humaniora*.⁷⁹ Ivan Zakmardi osigurao je Redu gospodarsku osnovicu da može razviti svoju djelatnost, u prvome redu održavati školu. Lepoglava je morala osigurati Križevcima dva profesora, učitelja njemačkoga jezika i knjižničara premda je u samostanu boravilo više profesora. Pavlini su isposlovali dopuštenje da se gradskim vratima mogu koristiti za nastavu na njemačkome jeziku za djecu vojne posade, a pokraj samostana imali su gostionicu koja je donosila znatan prihod. Križevačka je gimnazija bila škola humanističkoga latinskoga smjera, ali je nastavni jezik bio materinski kajkavski, tj. hrvatski. Nakon dolaska isusovaca u Zagreb pavlini su svoje škole reformirali po uzoru na isusovačka učilišta. Križevačka je gimnazija slijedila takav program i po tome sustavu imala samo četiri razreda (*parva, principia, grammatica, syntaxis*).⁸⁰ Gimnazija u Križevcima ubraja

73 U ispravi kojom se dopušta ulazak pavlina u grad, ističe se razlog prosvjedovanja franjevaca. Naime franjevci su se bojali da će pavlini ići po prošnji, a to bi bilo franjevcima na štetu. Na tu je izjavu franjevaca reagirao generalni vikar pavlina Martin Borković. On je izjavio kako je dohodak od posjeda darovanih pavlinima na križevačkome području tolik da će od njega bez problema moći živjeti 12 redovnika.

74 Horvat, Karlo, *Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički, knjiga 63., JAZU, Zagreb, 1905., str. 103.

75 Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetog Marka Križevčanina*, u: Lepoglavski zbornik 1995., Zagreb, 1996., str. 85. – 95., na str. 91.

76 Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a), str. 290.

77 Osim samostana sv. Ane u Križevcima pavlini su unutar gradske jezgre imali samostane još u Brinju, Senju (naslijedili godine 1684. samostan augustinaca) i Požegi (naslijedili samostan isusovaca godine 1777.).

78 Husinec, Renata – Delić, Petar, *Gimnazija u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 1999., str. 11. U *Spomenici obće pučke škole križevačke* (u vlasništvu OŠ *Vladimir Nazor* – Križevci) na str. 3. zapisano je da su fratri, svećenici i ini redovnici, bez posebne pogodbe, poučavali domaću mladež pisati, čitati, računati, latinski itd. Na stranici 4. iste spomenice zapisano je da su prvo augustinci, a poslije franjevci (od 17. stoljeća) poučavali djecu u Gornjemu gradu, kako nam svjedoči i dopuštenje cara Leopolda od 19. studenoga 1674., kojim je pavlinima također dopuštena pouka u vjeronauku i početnim znanostima s druge strane grada (tj. u Donjem gradu).

79 Husinec, Renata – Delić, Petar, *Gimnazija u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 1999., str. 17.

80 Husinec, Renata – Delić, Petar, *Gimnazija u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 1999., str. 17.

se uz dubrovačku, zagrebačku, riječku, lepoglavsku i varaždinsku u najstarije gimnazije u Hrvatskoj. Zlatno doba gimnazije veže se uz posljednje godine vladavine Marije Terezije, kada je križevačku gimnaziju polazilo najviše učenika. Razlog povećanju broja učenika leži u činjenici da je ukinuta franjevačka škola u Gornjemu gradu. Zbog velika broja mladeži koja je počela pohađati nastavu kod pavlina, redovnici su morali godine 1773. moliti gradsko poglavarstvo za veće i prikladnije prostorije u kojima bi se mladež mogla obrazovati.⁸¹ Gradsko je poglavarstvo ustupilo prazan prostor u gradskoj vijećnici, ali pod uvjetom da gramatikalni razredi ne čine izgrede, na što su se pavlini i obvezali. Brigu o školskome prostoru vodio je Ciril Novak, predstojnik samostana i nadstojnik škola (kako se sam potpisivao).⁸² Godine 1776. Kraljevsko namjesničko vijeće kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pozvalo je grad Križevce da s pavlinima pronađe nove prostorije za potrebe križevačkih škola, ali se želja Vijeća nije ostvarila.⁸³ Uz Križevčane i učenike iz okolice gimnaziju su polazili i učenici iz susjednih krajiških mjesta. Iz križevačke gimnazije izišli su mnogi zaslužni ljudi koji su poslije obnašali visoke položaje u Crkvi, državi, vojsci. Križevačku gimnaziju među ostalima polazio je i Nikola Benger, pavlinski pisac i povjesničar.⁸⁴ Ukinućem Pavlinskoga reda s radom je prestala i gimnazija ostavivši velike posljedice na razvoj Križevaca općenito, a posebno na razvoj školstva. Više od 120 godina križevački su pavlini držali nastavu u gimnaziji, elementarnoj školi i njemačkoj školi. Iz njihove se gimnazije moglo prijeći na viša učilišta u Zagrebu kod isusovaca. Utjecali su na kulturu i pismenost gradske mladeži, ali i djece iz šire okolice.

5.2. Najpoznatiji križevački pavlini

Najpoznatiji križevački pavlin bio je Nikola Benger.⁸⁵ Sin Frederika Franje Bengera i Anke Natalije, rodio se 2. prosinca 1695. u Križevcima.

Njegova je obitelji imala kuću u Gornjemu gradu pa je početnu naobrazbu i gimnaziju završio u Križevcima. Od godine 1713. Nikola je Benger na školovanju u Lepoglavi, gdje uči filozofiju kod Nikole Hohekera. Bogosloviju je učio kod otaca Stjepana Kovačića, Andrije Mužara, Nikole Mikulića. Postaje doktor filozofije i teologije vjerojatno godine 1721.. Filozofiju u Lepoglavi predaje 1721., 1724., 1725. i od 1727. do 1732. godine. Generalnim definatorom Reda postao je godine 1739. Zbog velikih zasluga biran je tri puta za provincijala Hrvatske pokrajine (1743. – 1746.; 1752. – 1755.; 1758. – 1764.). Nikola Benger umro je u Lepoglavi godine 1766. u 71. godini života. Njegov je znanstveno-književni rad opsežan i sadrži 16 djela od kojih su tri objavljena. Najstarije mu je tiskano djelo povijest čudotvorne Majke Božje u Koruškoj blizu Križevaca *Regina matyrum innumeris gratis Corusca dei mater dolorosa Maria*. Knjiga je objavljena u Čenstohovi godine 1730. i smatra se našim prvim promidžbenim turističkim vodičem vjerskoga turizma. Objavljivanje knjižice dopustio je general Reda Stjepan Demšić, koji je 1718. – 1721. godine bio prior samostana u Križevcima. Recenzenti knjižice bili su doktori teologije, pavlini Stjepan Kovačić i Ivan Kolarić. Osim opisa kamenoga čudotvornoga kipa Majke Božje Žalosne Benger u knjižici opisuje svoj rodni kraj i njegove znamenitosti.⁸⁶ Knjižica je Križevcima donijela popularnost i gospodarsku korist jer se u grad putovalo iz cijele Hrvatske. Glavno Bengerovo djelo vezano je uz povijest Pavlinskoga reda, a u kronici reda osvrnuo se i na mučeništvo kanonika Marka Križevčanina.⁸⁷

Križevački pavlini upravljali su samostanom i vodili nastavu. Tako je prior Jakov **Obostrenec** boravio u Križevcima 1665. – 1667. godine i bio profesor logike. Josip Bedeković bio je prior 1734. – 1739. godine, a predavao je filozofiju. Škola u Križevcima imala je posebnog učitelja za njemački jezik radi djece vojne posade u Križevcima. Iz popisa pavlina godine 1770. navodi se da je Ksaver

81 *Spomenica obće pučke škole križevačke*, str. 4. (vlasnik OŠ Vladimir Nazor – Križevci)

82 Isto, str. 5

83 Isto, str. 5

84 Husinec, Renata – Delić, Petar, *Gimnazija u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 1999., str. 20.

85 Vidi točku 4. *Kulturno djelovanje hrvatskih pavlina*, str. 14. ovoga rada

86 Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetog Marka Križevčanina*, u: *Lepoglavski zbornik 1995.*, Zagreb, 1996., str. 93.; također: Peklić, Ivan, *Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce*, *Cris*, 2, Povijesno društvo Križevci, Križevci, 2000., str. 11. – 18., na str. 12.

87 Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetog Marka Križevčanina*, u: *Lepoglavski zbornik 1995.*, Zagreb, 1996., str. 93.

Sabolić, doktor teologije, predavao u križevačkoj gimnaziji kao i Adrijan Strotzinger, profesor *parvae*. Martin Gruber spominje se kao učitelj njemačkoga jezika, a sintaksu je predavao pavlin Ignacije Mataković.⁸⁸

Pavlin Hrizostom Križ (Krizis), rodom iz Križevaca, postao je definator i vikar Hrvatske provincije. Bio je profesor, čuven po svojim udžbenicima iz filozofije i predavanjima iz filozofije, logike i fizike. Objavio je u Zagrebu prijevod *Regula svetog Augustina* 1737. godine.⁸⁹ Toma Štos iz Križevaca bio je također poznat propovjednik, a njegovih 58 propovijedi ostalo je u rukopisu.⁹⁰

Ivan Ranger poznati je pavlinski slikar koji je oslikao mnoge crkve i kapele. Početci njegova djelovanja u Hrvatskoj još su nejasni, a vežu se za Križevce. Postoje naznake da je već oko godine 1726. godine surađivao sa starijim pavlinskim slikarom – laikom Franjom Bobićem (†1728.) u oslikavanju crkve Majke Božje Koruške kraj Križevaca. Oltarna pala Sv. obitelji iz iste crkve potvrđuje prisutnost Ivana Rangera u Križevcima kao i oštećena slika sv. Florijana u istoimenoj križevačkoj kapelici.⁹¹

Pavlinski književnik Tituš Brezovački, koji je u Križevcima posjedovao kuću, pokrenuo je godine 1802. akciju za ponovnu uspostavu Reda. Brezovački je u Križevcima na početku srpnja 1790. godine napisao i jednu od svojih ranijih pjesama uperenu protiv mađarizacije pod nazivom *Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae trium recursus ad novum proregem Comitem Joannen Erdödy* (Tri sestre, Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, utječu se novomu banu Ivanu Erdödyju).

Zaključak

Katolicizam je bio temeljni program Pavlinskoga reda i u tome su duhu djelovali na orijentaciju hrvatskoga naroda prema Rimu, od organizacije svojih samostana, npr. u Dubici godine 1224., pa do ukinuća Reda godine 1786. Njihov je

pastoralni kao i obrazovni rad bio prožet dubokom religioznošću, a kako su njihove škole polazili i laici, sinovi plemićkih obitelji, koji su često postajali redovnici, utjecaj na vodeće društvene slojeve bio je stoljećima presudan i snažan na hrvatsku inteligenciju.

Osim mnoštva samostana koji su ostali nakon ukidanja Reda, pavlini su za sobom ostavili i manje vidljivo naslijeđe. To je naslijeđe koje se ukorijenilo u hrvatskome narodu, a koje pripada znanosti, filozofiji, pravu, povijesti, ljekarništvu, narodnomu jeziku i književnosti.

Doprinos pavlina hrvatskoj kulturi, a napose školstvu, golem je. U vrijeme dok Osmanlijsko Carstvo zauzima dobar dio hrvatskoga teritorija, a Beč i Pešta malo vode brigu o hrvatskoj kulturi i prosvjeti, pavlini uspijevaju, koliko-toliko, zadržati duh i kulturu Hrvata na europskoj razini. Moramo se zapitati kako bi izgledala hrvatska škola i kada bi uopće bila otvorena da nije bilo njihove djelatnosti. Osim za razvoj prosvjete zaslužni su i za gospodarski razvoj Hrvatske, posebice poljoprivrede u feudalnome društvenom uređenju. Ekonomski osigurani darovanim posjedima, koje su proširivali dokupom, stekli su uvjete da se visoko obrazuju i kao takvi sudjeluju u društveno-političkom životu Hrvatske. Pavlini su bili poslanici u Hrvatskome saboru, obnašali najvažnije državne funkcije, bili su banski savjetnici i namjesnici. Nacionalno osviješteni, jezično su i prosvjetno ujedinili hrvatski narod koji je bio geopolitički razjedinjen unutar Habsburške Monarhije.

Za dolazak pavlina u Križevce najzaslužniji je Ivan Zakmardi Dijankovečki. On je uz pomoć pavlina Križevcima pomogao da iziđu iz krize nakon ratova protiv Osmanlija i unaprijedio ih u prosvjetno središte pokrajine. Pavlini su u Križevcima više od 120 godina držali nastavu u gimnaziji i elementarnoj školi. Utjecali su na kulturu, pismenost i gospodarstvo grada, ali i šire okolice. Prisutnost je pavlina u gradu među inim utjecala i na izgled grada. Ipak su najveći utjecaj pavlini ostavili na duhovne vrijednosti koje su tradicijski povezivale sva stoljeća opstojnosti grada kao središta regije.

88 Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

89 Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetog Marka Križevčanina*, u: *Lepoglavski zbornik 1995.*, Zagreb, 1996., str. 93.

90 Isto. str. 93.

91 Isto. str. 90.

Izvori

Spomenica obće pučke škole križevačke (vlasnik OŠ Vladimir Nazor Križevci)

Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

Literatura

Grad Lepoglava, turistički vodič, Grafički studio MIMI, Ivanec, 2005.

Horvat, Karlo, *Ivan Zakmardi, protonotar kraljevstva hrvatskoga*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razredi filološko-historički i filozofičko-juridički, knjiga 63., JAZU, Zagreb, 1905.

Husinec, Renata – Delić, Petar, *Gimnazija u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 1999.

Kauk, Roberto, *Poviest paulinskog samostana i sadašnje kraljevske zemaljske kaznionice*, Vukovar, 1895.

Sekulić, Ante, *Prinos povijesti hrvatskih pavlina*, Institut za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, Zagreb, 1988.

Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1962.

Adamček, Josip, *Pavlini i njihovi pavlinski posjedi*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 41. – 62., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Bratulić, Josip, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 279. – 293., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Bratulić, Josip, *Pavlini u hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 7. – 12., Zagreb, 1995.

Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetog Marka Križevčanina*, u: *Lepoglavski zbornik 1995.*, Zagreb, 1996., str. 85. – 95.

Cvitanović, Đurđica, *Pavlinski samostan i crkva sv. Ane: Umjetnička topografija Hrvatske – Križevci i okolica*, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu – Matica hrvatska, ogranak Križevci – Grad Križevci, Zagreb, 1993., str. 159. – 165.

Domšić, Juraj, *Ukinuće i obnova pavlinskog reda*, u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, str. 13. – 17., Zagreb, 1995.

Glogović, Marko, *Pavlini u povijesti: između monaštva i apostolata*, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, str. 95. – 105., Zagreb, 1993.

Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 301. – 309., na str. 301., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 67. – 92., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Maleković, Vladimir, *Kultura pavlina u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 13. – 17., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Peklić, Ivan, *Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce*, *Cris*, 2, Povijesno društvo Križevci, Križevci, 2000., str. 11. – 18.

Pleše, Tajana, *Srednjovjekovni pavlinski samostan u Lepoglavi – arheološka istraživanja 2003. i 2004. godine*, *Cris*, 9, Povijesno društvo Križevci, Križevci, 2007., str. 157. – 169.

Sekulić, Ante, *Hrvatski pavlini na stolici zagrebačkih biskupa*, u: *Lepoglavski zbornik 1993.*, str. 7. – 50., Zagreb, 1994.

Sekulić, Ante, *Pavlinski vrhovni poglavari*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 373. – 376., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Sekulić, Ante, *Pisci povijesti pavlinskog reda*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 297. – 299., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Sekulić, Ante, *Pregled povijesti pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 31. – 38., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Sekulić, Ante, *Svakidašnji život pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica – Maleković, Vladimir – Petričević, Jadranka (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.*, str. 361. – 356., na str. 361., Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989.

Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo*, u: Hercigonja, Eduard (ur.), *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost, svezak II.: Srednji vijek i renesansa (XII. – XVI. stoljeće)*, str. 227. – 258., na str. 230., Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Članci u časopisu

Sekulić, Ante, *Ugarska velikaška obitelj Esterházy u hrvatskoj povijesti*, *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, broj 5 – 6, Zagreb, 1992.

Izvori u elektroničkom obliku

<https://enciklopedija.carnet.hr/natuknica.aspx?I>

<http://www.krizevci.net/hr/html/grad.html>

<http://zupa-lepoglava.hr/samostan.html>

<http://www.karmel.hr/web/samostani/samostani-remete.html>

Summary

History of the Paulists and their activities in Križevci

Keywords: Paulists, St Paul, history, monasteries, culture, Lepoglava, university, high school, Nikola Bengner

The writer presents the history, activities and cultural influence of the Paulists with general information on their order from first hermits and their grouping to the establishing of the order and papal and church recognition. From their turbulent history a special report is given concerning their pursuit led by the Osmanlis, fight against Protestantism and church reforms started by Joseph II nd. The order was abolished in 1786 but was re-established later. The author also vividly describes everyday life of Paulist monks and states

their daily chores, regulations and goals, stressing their contribution to economy, culture, defense and politics in the countries they lived. The third part of the paper speaks about the Paulists in Croatia from their first monastery in Dubica dating from 1244 till today.

The life and work of the Paulists is closely linked to their monasteries of which some are in function even today: Kamensko in Karlovac, Sv. Petar u Šumi/*St Peter in the Woods* in Istria, Svetice in Ozalj, Posedarje. Monasteries that do not function any longer are in Lepoglava, Dubica and Remete. The order was active in all fields of human interest: cultural, religious, social, so some Paulist members who left trace as sculptors, painters, writers, historiographers, teachers and bishops are mentioned. The last part of the paper speaks of the order in Križevci - their arrival, founding of the monastery, high school they opened and run, and the most prominent order members in Križevci.